

Svaleurt, *Chelidonium majus* L. i Danmark

Greater Celandine, Chelidonium majus L. in Denmark.

Keywords: Historical Plant Names; Drug Plant; Distribution; Introduction; History; Denmark

Finn T. Sørensen

I de seneste år er medicinske haver kommet på mode, som f. eks. den medicinhistoriske urtehave ved Steno Museet, Århus. Den blev anlagt i 1993 og kaldes "Henrik Smids urtegaard" (Olesen 1994). Ved Den kongelige Veterinær- og Landbohøjskole er anlagt en plante-medicinsk have (Brimer 1996) og på Bornholm er der Brændesmark Urtegaard (Løvegal 1992). Haverne er medicinhistoriske haver, der oplyser, at planterne har været brugt mod den ene eller den anden lidelse; og man får let det indtryk, at disse planter ikke anvendes mere til medicinsk brug. Men er det nu altid sådan? En af de planter, der næsten altid optræder i disse medicinske haver er svaleurt, *Chelidonium majus* L.

Chelidonium kan sættes i forbindelse med græsk "cheliḗón", der betyder svale; da dette på trods af mange forklaringer ikke giver mening, må det snarere være en ældgammel omtydning af et ukendt navn (Lange 1997). Majus betyder stor, nemlig i forhold til vorterod, *Ficaria verna*, da vorterod har haft navne som: *Chelidonium minus*, svaleurt, liden (lille) svaleurt, liden (lille) selidonie (Lange 1959-61).

Sammenkædning af svaleurt med svaler går tilbage til de "gamle grækere", hvor flere forfattere, bl.a. Dioscorides, anfører, at svaleurt blomstrer ved svalernes ankomst og visner, når de trækker bort (Lange 1959-61). Aristoteles beretter om svalerne, der helbreder øjenbetændelse hos deres unger med mælkesaften af svaleurt. (Lind og Garner 1993).

En anden version af Aristoteles' beretning er, at når svaleungerne lider af øjenbetændelse, så henter svalerne blomster af denne plante og anbringer dem på svaleungernes øjne (Christensen 1958).

Danske navne

Det danske navn svaleurt er en fri oversættelse af det græske navn, vel under påvirkning af det tyske navn Schwalbenkraut. Henrik Harpestreng er den første, der omtaler planten i Danmark ca. 1300, hvor svaleurts botaniske navn omtales som *Celidonia* og brændyr, surgunnæ og schelyrt som tre danske navne. (Harpestreng 1826), (Lange 1959-61). I begyndelsen af 1400tallet omtaler Det Arnamagnæanske håndskrift nr. 187

svaleurt som Selidonie, Celidonie og Celidonia (Lange 1959-61) Omkring 1450 omtales svaleurt som Celidonia og for første gang som Swollæwrth i Thottske håndskriftsamling (Lange 1959-61). Derefter optræder planten bl.a. under forskellige former af navnet svaleurt, f.eks. almindelig svaleurt og stor svaleurt, og navne afledt af det græske navn for svaleurt som Selidon samt dialektformer som Saldoner, Seladon og Selledonner. Tilsvarende omtales roden, f.eks. Seladonrod, Celledonnisrod, m. fl. Andre navne er Silkedunurt fra 1767 og Skelkrudt 1623.

Ud fra mælkesaften har planten været kaldt Gul Mælk og Barneskid. Da planten har en skarp smag, har den også været kaldt Brændyrte (1300) (Harpestreng 1826). Efter voksestedet: Gærdeurt. Da planten er giftig, har den været kaldt Giftblomst. Ud fra dens anvendelse mod blindhed og dårlige øjne har den været kaldet Klarøjne, Glarøjne og Øjengræs (1826, Fanø). Surgunnæ fra 1300 tallet (Harpestreng 1826) er underforstået sur=betændt, gund=materie i øjet, plantens anvendelse mod 'surflåd' fra øjnene. Andre navne, der henviser til plantens brug, er Vorturt, Fnaturt, Gigtblomst, Gulstotrod og Sankt Bents Urt efter en helgen. (Lange 1959-61).

Andre landes navne

De tyske navne ligner de danske, idet de tyske navne Schwalbenkraut, Schellkraut, Gemeines Schöllkraut, Grosses Schellkraut er oversættelser eller omdannelser af det græsk-latinske *Chelidonium*. Goldkraut henviser til blomsten eller mælkesaftens farve. Brennkraut henviser til den skarpe smag. Mauerkraut henviser til voksestedet. Giftkraut, da den er giftig, og Augenkraut viser den medicinske brug. (Marzell 1941).

Engelske og amerikanske navne for svaleurt er: Greater Celandine, Swallow wort, Celandine Poppy (Bailey 1947). Norsk: Svaleurt. Svensk: Skelört. Fransk: Grande Chelidoine, eclaire. Hollandsk: Stinkende gouwe, oogenklaar. Italiensk: Cenerognola, celidonia (Korsmo 1935).

Botanisk beskrivelse

Svaleurt hører til valmuefamilien, Papaveraceae. Slægten *Chelidonium* indeholder to arter, *Chelidonium majus* L. og *Chelidonium japonicum* Thunb. (Ohwi 1984), samt deres varianter. *Chelidonium japonicum* var tidligere et synonym for *Stylophorum japonicum*.

Følgende varianter under *Chelidonium majus* kan optræde:

C.m. var. *fumariifolium* Roug & Fouc (Stape 1930).

C.m. var. *grandiflorum* DC. (Stape 1930).

C.m. var. *laciniatum* Koch (Stape 1930).

C.m. var. *latipetalum* Moll (Stape 1930).

C.m. var. *asiaticum* (Hara) Ohwi (Ohwi 1984).

Under *Chelidonium japonicum* kendes:

C.j. f. *palliflavum* (Davies 1987).

C.j. f. *lanceolatum* (Yatabe) Ohwi (Ohwi 1984).

C.j. f. *dissectum* (Fr. & Sav.) Ohwi (Ohwi 1984).

I litteraturen optræder C.m. var. *asiaticum* undertiden som *Chelidonium asiaticum* (Komarova 1984).

Chelidonium bruges også som slægtsnavn for en borebilleslægt med flere arter, der gør stor skade på citrustræer: *Chelidonium citri*, *Chelidonium cinctum* og *Chelidonium argentatum* (Chien 1981).

Svaleurt er en 30 - 80 cm opret, grenet, knæet, skør staude med en kort, grenet jordstængel, kraftig pælerod. Stænglen, bladstilkene og knopperne er spredt hvidhårede. Bladene, der sidder i roset og spredt på stænglerne, er fjersnitdelte, lappede afsnit og blågrøn underside. De langstilkede blomster sidder 2-6 sammen i en skærmformet blomsterstand, men springer ikke ud samtidig. Svaleurt blomstrer fra maj til september. Den 1,5 cm til 2,5 cm store blomst har to tidligt affaldende grønne bægerblade, 4 gule kronblade, 16-24 støvdragere en aflang frugtknude dannet af to frugtblade. Den aflange, cylindriske kapsel ligner en skulpe, men mangler skillevæggen, åbner sig nedefra med to klapper (se fig. 3). Kapslen indeholder omkring 30 ægformede til skævt nyreformede, ca. 1,4 mm store frø, med netformet overflade, med et hvidt saftigt vedhæng, fedtlegeme, elaiosom, som myrerne godt kan lide, og dermed er de med til at sprede frøene. Det betyder, at svaleurt kan spire frem i revner og sprækker i stendiger og mure, hvor andre planters frø har svært ved at få indpas. 1000 korns vægten er omkring 0,7 g. I spiringsåret danner planten en roset, som blomstrer de efterfølgende få år. Planten overvintrer med grønne bladrosetter. Planten har en ubehagelig lugt og en brændende smag. Den er giftig (Gram 1950) (Korsmo 1935). Hele planten indeholder en orange-gul mælkesaft, som ved luftens indvirkning bliver rød.

Den orange-gule mælkesaft kommer fra et sekretionsvæv, som dannes i kimplanten lige efter frøets spiring. Dette væv findes ikke i frøet (Butvat 1989). Den friske rods ubehagelige lugt samt bitre og skarpe smag aftager ved tørring. (Schumacher 1826).

Chelidonium majus flore pleno har fyldte blomster.

Variante Fliget svaleurt, *Chelidonium majus* var. *laciniatum* Koch adskiller sig ved smallere, fligede blade end hovedarten; samtidig har den glatte stængler og fligede kronblade. Den opstår sjældent som en mutation og blev første gang fundet af en apoteker i Heidelberg i 1590. (Gram 1950).

Denne variant forekommer også i Danmark, bl.a. er den i 1637-39 indsamlet til Bursers herbarium i Sorø (Lange 1994). Den har også vokset i Rosenborg have. (Schumacher 1804).



Fig. 1.
Svaleurt,
Chelidonium
majus L.
(Müller 1777).

Dansk udbredelse

Svaleurts udbredelse idag i Danmark er knyttet til mennesket, undtagen på Bornholm, hvor den vokser i klippeterræn. Den er udbredt i det meste af landet, især på næringsrig og fugtig bund, dog sjældent i Vest- og Nordjylland (Hansen 1993). Selv om den træffes over det meste af landet ved bebyggede områder som ruderatplante i landsbyvejkanter, udyrkede pladser, under hække, ved havegærder, ruiner, kirkegårde og stenmure, træffes den sjældent i den danske natur fjernt fra bebyggede områder. En undersøgelse fra 1965-67 af 142 byer, landsbyer, klostre- og borgruiner på øerne, viste at svaleurt voksede på 73% af lokaliteterne. Ved en tilsvarende undersøgelse i Jylland af 133 lokaliteter fandtes svaleurt på 47% af lokaliteterne (Lange 1970). En række nyere botaniske undersøgelser af floraen ved vore borg-, slots- og klosterruiner viser svaleurt som en ofte forekommende reliktplante. F.eks., ved Øm Kloster, Fransiscaner-klostret Horsens, Voer Kloster, Ring Kloster, Veng Kloster, Karmeliterklostret Århus, Tvillum Kloster, Alling Kloster, Mariager Kloster, Herregården Clausholm og Skanderborg byvold alle fra Århus Stift (Garner 1991). Andre forekomster er bl.a. Hammershus, Kalundborg Slotsruin, Vordingborg Slotsruin, Gl. Estrup (Løjtnant 1996) og Søborg slotsruin (Sørensen 1997). En lignende forekomst ved vore klosterruiner er fundet i 1918 (Lind 1918).

I 1882 angives den at være almindelig i de fleste egne af landet, især ved byerne, hvor den træffes på stengærder og ved levende hegn omkring haverne (Møller-Holst 1882), ganske som det er idag.

I 1826 angives dens forekomst i Europa som ruderatplante. (Schumacher 1826).

I 1804 angives dens forekomst på gærder og ved veje. (Schumacher 1804).

Skandinavisk udbredelse

Svaleurt forekommer spredt i det sydlige Norge, men er kendt op til Trondheimsfjorden. (Ryvarden 1993). I Sverige forekommer svaleurt syd for en linie, der går fra lige nord for Stockholm til lige nord for Göteborg. Nord for denne linie er der spredte forekomster, helt op i bunden af den Botniske bugt. I Finland er der spredte forekomster i Sydfinland og enkelte forekomster i mellemste Finland og op langs kysten til bunden af den Botniske Bugt. (Hultén 1950).

Udbredelsen i Skandinavien skyldes dens indførsel som medicinplante (Hultén 1986).

Udbredelse på verdensplan

Chelidonium majus subsp. *majus* er udbredt i hele Europa, Vestasien og Centralasien, med undtagelse af de nordligste områder. I Østasien afløses den af *Chelidonium majus* subsp. *asiaticum* (Hultén 1986a). I Japan forekommer *Chelidonium japonicum* (Ohwi

1984). Svaleurt har enkelte forekomster i Nordafrika. Svaleurt er indført til Nordamerika og New Zealand (Hultén 1986b).

Arkæologiske fund i Danmark og udlandet

De danske fund af svaleurt daterer sig med et fund til vikingetid (1000-tallet) ved Viborg (Robinson et al. 1992) og tre fund fra middelalderen. Et fund af to frø fra en muret kloakrende fra et køkken og ud i et vandløb fra Sortebrødre Kloster, Odense. Kloakrenden er formentlig anlagt sidst i 1200-tallet. Sløjfningen dateret til 1312 (Harild 1996).

Fra Øm kloster er fundet af svaleurt dateret til 1412-1450. Her blev fundet 24 frø under den del af klosteret, der blev bygget i det 15 århundrede. Klosteret havde på dette tidspunkt eksisteret i 250 år. (Jensen 1986) og fra Krøyers Have i Svendborg er to frø dateret til 1350 - 1550. (Jensen 1979).

I Tyskland ved Travemünde er svaleurt fundet i en mose dateret til første århundrede. (Averdieck et al. 1982) og fra Lübeck dateret til 819-1138 e.K. (Averdieck 1981).

På De britiske Øer er den kendt ved to fund fra sidste mellemistid for 60.000 - 70.000 år siden, et fund fra romertiden og flere fund fra middelalderen. (Godwin 1975), (Dickson 1996).

Guldmagere

Den blev af datidens guldmagere, alkymisterne, betragtet som et grundelement til fremstilling af guld på grund af den orange mælkesaft, og de kaldte den donum coeli - himlens gave (Lange 1970).

Stoffarvning

Svaleurt anvendtes til gulfarvning af silkestoffer og klæde. Den gærede saft gav en indigoblå farve (Brøndegård 1978-80).

Lægemidler

Som svaleurtens navne antyder, har planten været brugt mod en række lidelser.

Svaleurt var officinel i danske farmakopeer 1772, 1805 og 1840. (Lind 1918). I en Medicinsk Plantelære fra 1826 står bl.a. "Officin: Chelidonii majoris Radix, Herba". "Roden kan gives i Pulver fra femten Gram til en halv Drachma; ligeledes kan roden som og Planten eller Bladene infunderes med Vand". Videre står der om saften: "Den udpressede Saft har hævet Koldfebre, naar tre til fire Draaber ere tagne med en eller nogle Skeefuld Viin; dog gives af nogle en halv Spiseskeefuld af Saften, hvilket vel maaskee igien er for meget, ligesom de faae Draaber var en for ringe Quantitet." "Imod Vattersot, som opkommer hos stærke Drankere, skal en Infusion af Roden og Urten infundert med Öll". (Schumacher 1826).



Fig. 2. Fliget svaleurt, *Chelidonium majus* var. *laciniatum* Koch (Müller 1777).

Prisen for et pund *Herba Chelidonii* var i 1619, 1672 og 1772 32 Skilling, men i 1806 og 1809 var den steget til 64 Skilling for i 1811 at koste 80 Skilling. (Herholdt 1811).

Behandling mod øjenlidelser: Øjenlidelser behandles med et middel fremstillet af saften fra den blomstrende plante kogt med honning. På syge øjne anbringes en pose med knuste rødder og rosenvand. Den knuste plante, honning og hanegalde gnides mod det svagsynede øje. Røde pletter i øjne, ansigt og fregner bades med destilleret vand fra svaleurt. Øjenlågsbetændelse behandles med knust svaleurt blandet med et udtræk fra bukkeblad. (Brøndegaard 1978-80).

Behandlinger mod gulsot: Mod gulsot bruges knust rod med eddike, drikkes i hvidvin. Vinafkog af den knuste rod. Svaleurt koges med bygmel og honning og spises. En drik af svaleurt med anis i vin fordriver gulsot. Destilleret vand af svaleurt fordriver gulsot. Afkog af rod og blade drikkes mod gulsot. (Brøndegaard 1978-80).

Mod ringorm gnides en blanding bestående af saft fra svaleurt, salt og ingefær eller kun saften anvendes.

Mod hovedpine laves et omslag af svaleurt og vejbred knust med eddike. Mod hovedpine og svimmelhed laves et omslag af knuste blade og blomster eller kogte rødder.

Mod pestagtige sygdomme drikkes afkog af svaleurt i roseneddike (Smid 1577).

Knuste blade i vin fjerner fregner.

Knust plante lagt ved tanden mildner tandpinen.

Mod svigtende potens drikkes et ølafkog af rødderne.

Eksempler på andre lidelser, hvor svaleurt er blevet benyttet, er skurv, fnat, fistler, kræft, sår, søvnløshed, maveonde, galdesten, skørbug, malaria, vorter og ligtorne. (Brøndegaard 1978-80).

Vorter fordrives, når de ofte smøres med saften. "Brugt som Thee, skal den have været anvendt med Nytte i Tilfælde af Steen og imod Podagra." "Extractum Chelidonii er officinel". (Schumacher 1826).

Husdyr

Også husdyrene blev undertiden behandlet med svaleurt mod forskellige lidelser. Som f.eks. øjnlidelser hos hest, sår hos hest, hestens gulsot, yverbetændelse, trommesyge m.m. (Brøndegaard 1978-80).

Komælk skulle få en ubehagelig smag af Svaleurt. (Brøndegaard 1978-80).

Anbragt i vinduskarmen skulle den holde fluerne borte. (Brøndegaard 1978-80).

Dyrkning

Den har tidligere været dyrket, bl.a. omkring 1774 "for sin nyttes skyld plantes den også i haverne" (Just 1774). Nu dyrkes den normalt ikke i haverne, men skal den dyrkes, så

vokser den bedst i næringsrig, fugtig jord i læ, sol og let skygge. Den formeres ved frø eller ved deling. Den breder sig ved selvsåning og kan let blive til et besværligt ukrudt. Den passer bedst i den halvvilde del af haven og især den fyldte form.

Rusland

Svaleurt er udbredt over hele det gamle Sovjetunionen, med undtagelse af de nordlige områder. I naturen forekommer den ofte i store mængder, bl.a. i områderne nord for Kaukasus, så en dyrkning er ikke nødvendig for at have tilstrækkeligt med materiale til brug for medicinsk behandling (Fetisov et al. 1991).

I det nuværende Rusland fra Stillehavet til Europa har den haft stor anvendelse og anvendes stadig mod mange forskellige lidelser. Mod forskellige indvortes sygdomme kan der f.eks. tages 15-20 g findelt plante til et glas kogende vand, som trækker i 2 timer. Det drikkes i små portioner, men ikke mere end et glas dagligt. Mod vattersot bruges 15 g plante til 1 glas kogende vand, og der drikkes 2-3 spiseskefulde pr. dag. I stedet for vand kan bruges vodka og så tages 15-20 dråber dagligt.

Specielt som et middel mod kræft har den været brugt meget. F.eks. 30 g tørret plante koges i 0,5 l vand og der drikkes et halvt glas af dette udtræk 3 gange dagligt. Til forebyggelse af kræft kan dette udtræk tages 2-3 gange om måneden.

Til fjernelse af vorter smøres vorten 3-4 gange dagligt med saften fra friske planter. Eller der bruges en salve lavet af tørrede blade af svaleurt som males til pulver, sies og blandes med lige dele af vaselin eller lanolin.

Til helbredelse af sår indgår svaleurt i en salve bestående af "2 dele frisk svaleurt, 2 dele netop udsprunget perikon, 1 del blade af rundbladet soldug, og en del blomster af morgenfruen, det hele gnides itu til en masse, og man føjer lidt solsikkeolie til" (Grigorjeva 1989).

Ved Novosibirsk er etableret en plantemedicinsk have, med det formål, at det lokale medinske center skulle være selvforsynende med medicinplanter, bl.a. med svaleurt (Kazarinova 1991).

Andre lande

Det er ikke kun i Rusland, at svaleurt stadig fungerer som medicinplante. Det samme gør sig gældende i Korea og Kina, samt i flere europæiske lande. Det kommercielle middel *Chelidonii herba*, den tørrede overjordiske svalerod, høstet i blomst, har været beskrevet i mange af de europæiske landes farmakopeer. I Frankrig og Tyskland er ekstrakter af svaleurt traditionelt brugt mod forskellige sygdomme. I 1994 fandtes der stadig omkring et dusin svaleurt-præparater på det tyske marked (Colombo 1996).

Indholdsstoffer

Svaleurt indeholder omkring 30 forskellige identificerede alkaloider, bl.a. sanguinari-
ne, chelidonone, chelerythrine, berberine og coptisine. Dertil kommer andre se-
kundære metabolitter som flavonoider, phenolsyrer m.fl. En række forhold har indfly-
delse på, om disse aktive stoffer er tilstede i svaleurt-præparaterne og dermed om
præparaterne i det hele taget har en helbredende effekt; f.eks. er koncentrationen af al-
kaloiderne langt større i roden (2-3 %) end i toppen (0.5-1.5 %). Indholdet af de virk-
somme forbindelser, alkaloiderne, afhænger bl.a. af: anvendt plantedel, anvendelse af
frisk eller tørret plantemateriale, høsttidspunktet, tørringstemperaturen og ekstrak-
tionsmetoden (vand, alkohol, olier, m.fl.) (Taborska 1994), (Taborska et al. 1995).
(Colombo 1995), (Buzuk, G.N., 1991), (Grigorjeva 1989).

Disse forhold har bevirket, at det var vanskeligt at fremstille ekstrakter med en ens-
artet virkning. Det ses bl.a. af: "dog gives af nogle en halv Spiseskeefuld af saften, hvil-
ket vel maaskee igien er for meget, ligesom de faae Draaber var en for ringe Quanti-
tet". (Schumacher 1826).

Svaleurt i moderne sygdomsbekæmpelse

Svaleurts indholdsstoffer udviser antivirale, antitumor, bakterie-bekæmpende og svam-
pe-bekæmpende egenskaber. (Colombo 1996).

Lever- og galdevejssygdomme behandles med midler fra svaleurt (Taborska 1995).

UKRAIN er en semi-syntetisk forbindelse dannet ud fra alkaloidet chelidonine fra
svaleurt og en svovlholdig fosforsyre. (Nowicky 1980). Forbindelsen giver kræftpati-

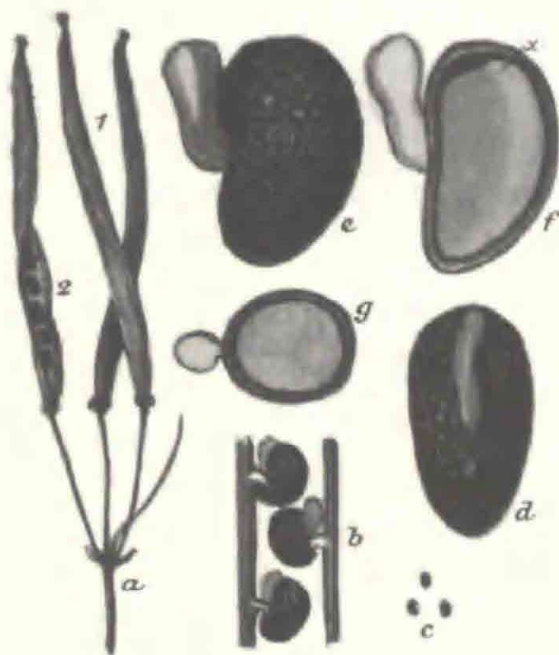


Fig. 3. *Chelidonium majus*.
a) Frugstand med 1) uåbnet frugt og 2) åbnet frugt.
b) Del af frugt med frø på frugtvæggen.
c) Frø i naturlig størrelse.
d-g) Frø forstørret 15 gange med fedtlegerne (elaiosom).
(Korsmo 1935).

enter en bedre livskvalitet, den forlænger livet og hæmmer svulsters vækst. (Lohninger 1992). Ligeledes har UKRAIN en formildende indflydelse på sygdomsforløbet hos AIDS patienter (Votcchek et al. 1996).

Opsamling

Fundet af svaleurt fra mellemistiden i England indikerer, at den for 60.000 til 70.000 år siden var naturligt hjemmehørende på vore breddegrader. Om det har været muligt for svaleurt at vandre tilbage til de samme områder efter sidste istid, er vanskeligt at sige. Dens udbredelse i England er hovedsagelig af ruderat karakter, men dens status er lidt usikker (Dickson 1996). Svaleurt er udbredt på de Britiske øer til nord for Wales, derpå med spredte forekomster længere nordpå og er sjælden i Skotland. På den irske ø forekommer den spedt i den midterste og østlige del (Perring 1962). Efter istiden er den tidligst kendt fra romersk jernalder i Nordeuropa. (Godwin 1975). I Mitteleuropa er svaleurt kendt fra før romersk jernalder (Rösch 1996).

Det kan ikke udelukkes, at navne som 'Surgunnæ' og 'Brænyrt', der nævnes i 1300 tallet (Harpestreng 1826), er gamle danske navne, brugt før munkene kom her, anfører H.A. Jensen i 1986 (Jensen 1986). Den var da kendt fra romersk jernalder ved Travemünde og i England. Siden da er den fundet fra vikingetiden ved Viborg, hvilket er Danmarks hidtil ældste fund af svaleurt.

Dertil kommer, at Harpestrengs lægebog er en oversættelse af Macer Floridus og Constantinus, hvor Harpestrengs anvendelse af plantenavnene kan deles i tre grupper. En gruppe, hvor planterne ikke har danske navne, en anden gruppe, hvor det er det latinske navn, der er oversat til dansk, og en tredje gruppe er med danske navne af anden oprindelse. Den tredje gruppe viser, at de omtalte planter må have været kendt i Danmark før Harpestrengs tid, som vildtvoksende, dyrket eller indført. (Lind 1918). Navnene Surgunnæ og Brændyrt må høre til denne sidste gruppe.

Navnet skelurt omtales første gang i Danmark som Schelyrt af Harpestreng, udgivet af Marius Kristensen (Harpestræng 1908-20), men ikke af Harpestreng i udgivelsen af C. Molbech (Harpestreng 1826). Tillige antydes det i Marius Kristensens udgivelse, at Schelyrt måske er et svensk navn. Senere forekommer navne som skelwort, skeelwort og skelvrt (Lange 1959-61).

Skelurt (Lange 1959-61), (Brøndegaard 1978-80) anføres som en omtydning af slægtsnavnet. Det samme gør A. Lyttkens, der anfører, med Tabernæmontanus som kilde: "Schellkraut hat seinen Namen von dem griechischen und lateinischen Wort Chelidonium ohne all Zweifel bey uns Teutschen bekommen, als wolt man vor Chelidonium Chelenwurz sagen, allein mit Zuthun eines einzigen Buchstabens S., das zuvor gesetzt wirt, ist der Namen Schellwurz oder Schellkraut erwachsen, das ist Schwalbenwurz oder Schwalbenkraut" (Lyttkens 1908-1911).

Man kan også forestille sig, at skelurt istedet henviser til plantens voksested: et skel, ligesom gærdeurt. Navnet silkedunurt anføres også som en omtydning af slægtsnavnet (Lange 1959-61), (Brøndegaard 1978-80), men navnet kunne også henvise til plantens udseende med de hvidhårede stængler og bladstilke.

At svaleurt har været en vigtig og stadig er en vigtig medicinplante er ikke så mærkeligt, da en af de vigtigste medicinplanter, opiumvalmuen *Papaver somniferum* er den nært beslægtet. Tilsvarende er det med de nærtstående *Sanguinaria canadensis*, blodurt, en indiansk medicinplante og *Macleaya*, jodplante, der begge har orange mælkesaft og som indeholder mange af de samme alkaloider som svaleurt.

Litteratur

- Averdieck, F.-R., 1981: *Paläobotanische Untersuchungen an Wallproben von Alt Lübeck*. - LSAK 5:103-111.
- Averdieck, F.-R., Eberle, G. und Willkomm, H., 1982: *Der "Buchenuwaldtorf" vom Dammersdorfer Ufer bei Lübeck-Travemünde*. Abh. Naturw. Verein Bremen 39: 299-311.
- Bailey, L.H., 1947: *The Standard Cyclopaedia of Horticulture Vol I*, New York.
- Brimer, L. og Fonnesbesch, M., 1996: *Medicinske planter i den Kgl. veterinær- og Landbohøjskoles have*. Farmaceuten nr. 18.
- Brøndegaard, V.J., 1978-80: *Folk og Flora*. I-IV. Rosenkilde og Bagger.
- Butvat, R., 1989: *Ontogeny, cell differentiation, and structure of vascular plants*. 523 s. Springer, Berlin, Heidelberg and New York.
- Buzuk, G.N., 1991: *Effect of drying temperature on the quality and quantity of alkaloids in the raw material of some medicinal plants*. *Rastitel'nye-Resursy*. 27(3): 100-108. CAB, Abstract nr. 940302850.
- Chien, T. 1981: *Records on the larvae of the citrus stemborers*. *Entomotaxonomia*. 3(3): 239-242. CAB Abstracts Ref.: 820594449
- Christiansen, M.Skytte., 1958: *Danmarks vilde planter*, Bind I, 367 sider, Branner og Korch, København.
- Colombo M.L. and Bosisio E., 1996: *Pharmacological Activities of Chelidonium majus L. Papaveraceae*. *Pharmacological Research* 33(2):127-134.
- Colombo, M.L. and Tome, F., 1995: *VIII Chelidonium majus L. (Greater Celandine); In Vitro Culture and the Production of Sanguinarine, Coptisine, and Other Isoquinoline Alkaloids*, 157-175. In *Biotechnology in Agriculture and Forestry 33. Medicinal and Aromatic Plants VIII*. Ed: Bajaj, Y.P.S.
- Davies, R.A., 1987: *Index Kewensis, Supplement XVII*. Clarendon Press, Oxford.
- Dickson, C., 1996: *Food, medicinal and other plants from the 15th century drains of Paisley Abbey, Scotland*. *Vegetation History and Archaeobotany* 5:25-31.
- Fetisov, A.A., Sokol'-skii, I.G., Kurochkin, E.I., 1991: *Reserves of wild-growing medicinal plants in the central regions of the Kuibyshev district*. *Rastitel'nye-Resursy*. 27(4):28-34. CAB, Abstract nr. 940309521.
- Garner, H.N., 1991: *Klosterplanter. En undersøgelse over forekomsten af reliktpanter ved middelalderklostre i Århus Stift*, Øm Kloster Museum, 43 sider.

- Godwin, H., 1975: *The History of the British Flora*, X+541. Cambridge University Press.
- Gram, K. og Jessen, K., 1950: *Vilde Planter i Norden*, Bind II, 560-562.
- Grigorjeva, K., 1989: *Russiske Lægeplanter -som findes i Danmark-og deres brug*, 259 sider. Oversat af Troels Andersen.
- Hansen, K. (red.), 1993: *Dansk feltflora*, 757 sider, Gyldendal.
- Harild, J.A. og Robinson, D.E., 1996: *Arkæobotaniske analyser af prøver fra Sortebrødre Kloster*, Odense. Nationalmuseets Naturvidenskabelige Undersøgelser nr. 4: 1-6.
- Harpestreng, H., 1826: *Danske Lægebog*, 207 s. Udgivet ved C. Molbech.
- Harpestræng, H., 1908-20: *Gamle danske Urtebøger, Stenbøger og Kogebøger 1908-20*. Udgivet af Marius Kristensen.
- Herholdt, J.D., 1811: *Et Bidrag til Pharmaciens og Medicinal-Taxtens Historie i Danmark*, 128 s.
- Hultén, E., 1950: *Atlas Över Växternas Utbredning i Norden*, 512 sider.
- Hultén, R. and Fries, M., 1986a: *Atlas of North European Vascular Plants I*. Koeltz Scientific Books. Königstein.
- Hultén, R. and Fries, M., 1986b: *Atlas of North European Vascular Plants I*. Koeltz Scientific Books. Königstein.
- Jensen, H.A., 1979: *Seed and other diaspores in medieval layers from Svendborg*. *The Archaeology of Svendborg, Denmark*, no. 2: 1-102.
- Jensen, H.A., 1986: *Seeds and other Diaspores in Soil Samples from Danish Town and Monastery Excavations, dated 700-1536 AD*. *Biologiske skrifter* 26, 1-107.
- Just, I.D., 1774: *Grundig og fuldstændig anviisning til Havevæsenet, Tredie Deel*, 142-143.
- Kazarinova, N.V., 1991: *Trials on establishing a garden of medicinal plants in Novosibirsk*. *Rastitel'nye-Resursy*. 27(1):118-121. CAB, Abstract nr. 950300400.
- Komarova, T.A., 1984: *Development of Chelidonium asiaticum Papaveraceae in the regeneration of cedar-broadleaved forests after a fire in the southern Sikhote-Alin area*. *Bot-Zh. Leningrad : Izdatel'stvo "Nauka" Leningradskoe otdelenie*. 69(8):1052-1062. CAB, Abstract reference nr. 85071267.
- Korsmo, S., 1935: *Ugressfrø*. 175 s. Gyldendal Norsk Forlag.
- Lange, J., 1959-61: *Ordbog over Danmarks Plantenavne*, I-III. Ejnar Munksgaards Forlag.
- Lange, J., 1970: *Byernes beplantninger*, 242-243. *Danmarks Natur* bind 9.
- Lange, J., 1994: *Kulturplanternes indførselshistorie i Danmark* 458 sider.
- Lind, J., 1918: *Om Lægeplanter i danske klosterhaver og klosterbøger*, Henrik Koppels Forlag, 117 sider.
- Lind, J. og Garner, H.N., 1993: *Klosterhaven i Øm*, 72 sider.
- Lohninger, A., Hamler, F., 1992: *Chelidonium majus L. (Ukrain) in the treatment of cancer patients*. *Drugs under Experimental and Clinical Research* 18(SUPPL.): 73-77, (Biological Abstracts Vol. 96, Iss. 3, Ref. 30715.)

- Løjtnant, B., 1996: *Levende fortidsminder ved middelalderborge*, Kaskelot, nr. 110, 32 s.
- Løvegal, E., 1992: *Urteguide: Brændesmark Urtegaard*. 19 s. Svaneke.
- Marzell, H., 1941: *Wörterbuch der Deutschen Pflanzennamen, Lieferung 7*, 923-932.
- Müller, O.F., 1777: *Aftegninger paa de planter, som voxe vildt i kongerigerne Danmark og Norge, i Hertugdømmene Slesvig, Holsteen og Oldenburg. Flora Danica. Fjerde Bind*. København.
- Møller-Holst, E., 1882: *Landbrugs-Ordbog for den praktiske Landmand, Femte del*, s.463.
- Nowicky, W., 1980: *Verfahren zur Herstellung von neuen Salzen von Alkaloidderivaten von Thiophosphorsäure*, Österreichisches Patentamt, AT Patentschrift no 354644.
- Ohwi, J., 1984: *Flora of Japan*. Ed.: Meyer, F.G. & Walker, E.H., Smithsonian Institution, Washington, D.C.
- Perring, F.H. and Walters, S.M. (Ed.), 1962: *Atlas of the British Flora*. Thomas Nelson and Sons Ltd.
- Olesen, A., 1994: *En skøn lystig ny Urtegaard: prydet med mange atskillige urter, som tiene til Menniskens Legems sundheds opholdelse*. 63 s. Steno Museet, Århus.
- Robinson, D.E., Kristensen, H.K. and Boldsen, I., 1992: *Botanical analysis from Viborg Sønder sø: a waterlogged urban site from the Viking period*. *Acta Archaeologica* 62, 59-87.
- Ryvarden, L., 1993: *Norges Planter I*, 187 sider.
- Rösch, M., 1996: *New approaches to prehistoric land-use reconstruction in south-western Germany. Vegetation History and Archaeobotany* 5: 65-79.
- Schumacher, C.F., 1804: *Den Københavnske Flora*. 280 s.
- Schumacher, C.F., 1826: *Medicinsk Plantelære for studerende Læger og Pharmaceutiker*, 736+register.
- Smid, H., 1577: *En Skøn Lystig Ny Urtegaard*. Oversættelse ved Anemette Olesen, 1994, 64 sider.
- Stape, O., 1930: *Index Londinensis, Vol II*, Oxford.
- Sørensen, F.T., 1997: *Egen iagttagelse april 1997*.
- Taborska, E., Bochorakova, H., Paulova, H., Dostal, J., 1994: *Separation of alkaloids in Chelidonium majus by reversed phase HPLC*. *Planta-Medica*. 60 (4):380-381. CAB Abstracts Ref.: 950301913.
- Taborska, E., Bochorakova, H., Dostal, J. and Paulova, H., 1995: *Vlastovicnik vetsi (Chelidonium majus L.)-prehled soucasneho stavu poznatku*. *Ceska-Slov-Farm*. 44(2): 71-75. MEDLINE Ref.: 95277062.
- Voltchek, I.V., Liepins, A., Nowicky, J.W., Brzosko, W.J., 1996: *Potential therapeutic efficacy of Ukrain (NSC 631570) in AIDS patients with Kaposi's sarcoma*. *Drugs under Experimental and Clinical Research* 22(3-5):283-286. *Biological Abstracts Vol. 102, Iss. 12, Ref. 178436*.